

Recep ZENGİN

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi
İzmir/TÜRKİYE
recep.zengin1995@gmail.com
ORCID

KİTÂBİYÂT / BOOK REVIEW

Eser: *Deha ile Sahte Bir Put Tartışmaları Arasında*
Abdülhak Hâmid Tarhan, İstanbul 2020.

Book: *Abdülhak Hamid Tarhan Between The*
Discussions of Genius And A Fake Idol, Istanbul
2020.

Makale Türü: Kitap Tanıtım ve Değerlendirme	Article Information: Book Review
Yükleme Tarihi: 12.10.2020	Received Date: 12.10.2020
Kabul Tarihi: 15.10.2020	Accepted Date: 15.10.2020
Yayımlanma Tarihi: 31.10.2020	Date Published: 31.10.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Zengin, Recep, "Deha ile Sahte Bir Put Tartışmaları Arasında Abdülhak Hâmid Tarhan", (Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme) *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Sayı 13, Güz 2020, s. 424-431.

Zengin, Recep, "Abdülhak Hamid Tarhan Between The Discussions of Genius And A Fake Idol", (Book Review) *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Volume 13, Fall 2020, p. 424-431.

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 6, SAYI 13, GÜZ 2020

Recep ZENGİN

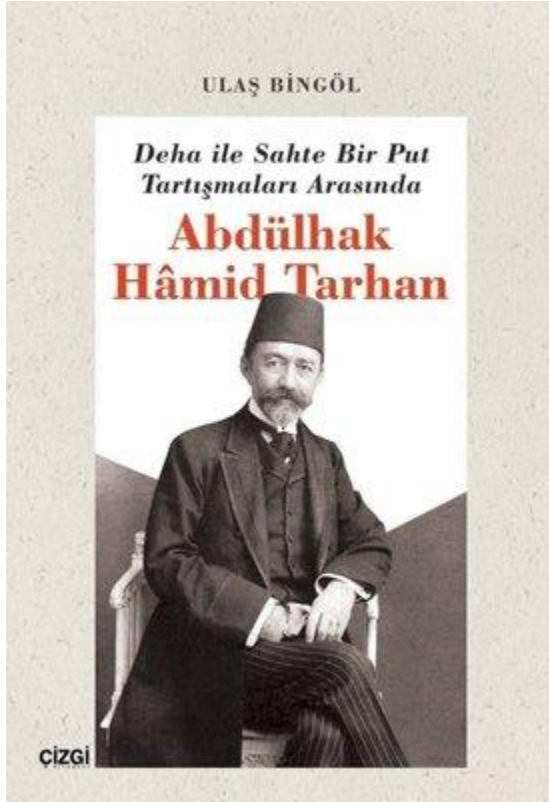
KİTÂBİYÂT/BOOK REVIEW

DEHA İLE SAHTE BİR PUT TARTIŞMALARI ARASINDA

ABDULHAK HÂMİD TARHAN

Yazar: Dr. Ulaş BİNGÖL

Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2020, İnceleme, 496 s., ISBN: 978-605-4635-78-8

Ulaş Bingöl tarafından kaleme alınan *Deha ile Sahte Bir Put Tartışmaları Arasında Abdülhak Hâmid Tarhan* adlı eserde Türk Edebiyatı'nın yanı sıra sosyal bilimlerin birçok farklı alanında çalışan araştırmacılar için katkı sağlayacak kıymetli tespitler bulunmaktadır. Giriş, I. Bölüm: Abdülhak Hamid Tarhan'ın Hayatı ve Eserleri, II. Bölüm: Deha ve Deha Estetiği, III. Bölüm: Abdülhak Hâmid Tarhan'ın Muhayyilesi, IV. Bölüm: Şair-i A'zam'ın Doğuşu, V. Bölüm: Abdülhak Hâmid'in Dehası ve Sonuç kısımlarından oluşan esere dizin de eklenmiştir. Adı geçen eserin asıl amacı özellikle Tanzimat ve sonrası dönemde Türk edebiyatını tesiri altında bırakan Abdülhak Hâmid Tarhan'ı bütün yönleriyle ele

almaktır. Yazar, Hâmid üzerine birçok çalışma yapıldığını belirtmekle birlikte bu çalışmaların bazı hususlarda birbiriyle uyum olmayan birtakım bilgiler içerdiğine değinmiştir. Bingöl, bu bölümün devamında Hâmid üzerine çalışma yapan araştırmacıların, Hâmid'in Türk edebiyatını birçok yönüyle etkilediğini belirtmelerine karşın bu etkilenmenin kimde, nasıl ve hangi şekilde olduğunun belirtilmediğini ifade etmektedir.

Yazar, yapılmış olan çalışmaların birbirinden farklılık göstermesini Hâmid'in kendi döneminde de sonraki dönemlerde de kimi çevrelerce göklere çıkarılması kimilerince haksız yere tenkit edilmesine bağlamıştır. Bu durumdan hareketle edebiyatımızda tenkidin benzer sebeplerle gelişmediği de ifade edilmiştir.

Bingöl, eserinin birinci bölümünde okuyucuya Hamid'i *Türk edebiyatında ismi, eserlerini gölgede bırakan şairlerden biri ve belki de en önemlisi* (Bingöl, 2020: 13) olarak tanıtmıştır. Yazar, bu bölümde şairin mensubu olduğu ailenin Osmanlı aristokrasisinde önemli bir yere sahip olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: *Şairin sanatı ve mizacı üzerinde ciddi tesiri olan bu münevver aile içerisinde özellikle büyük pederi Abdülhak Molla ve pederi Hayrullah Efendi üzerinde durmakta fayda var. Babası Hayrullah Efendi hekimbaşılık yapmış, aynı zamanda müverrih olan aydın bir şahsiyettir. Büyük babası Abdülhak Molla da hekimbaşılık yapmış ve yaşadığı devirde padişahlarla dostluk kurmuş muteber bir insandır* (Bingöl, 2020: 21). Ailenin tüm bu uğraşların yanı sıra daha birçok ilim ve sanat alanında da söz sahibi olduğu ve devrinin aristokrat aileleri arasında sayıldığını ifade etmiştir. Hâmid'in bu kültürel ve ilmi birikimini, sahip olduğu geniş imkânlar sayesinde elde ettiği belirtilmiştir. Sözelimi Hâmid henüz çocuk sayılabilecek bir yaşta Paris'e gitme imkânı bulur ve burada Fransızcasını geliştirir. Akabinde babasının görevlendirilmesi sebebiyle yolu İran'a düşen Hâmid, burada Farsça ve Arapça dersleri alır. Sonraki yaşantısı Londra, Paris, Brüksel gibi önemli Avrupa kentlerinin yanı sıra daha sonra sanat anlayışı üzerinde oldukça tesirli olacak doğal güzellikleriyle Bombay gibi kentlerde geçtiğini belirten yazar, tüm bu farklı kültürlerin ve coğrafyaların Hâmid'in sanat anlayışında etkili olduğunun altını çizmiştir. Bingöl, ayrıca şairin sanat anlayışı üzerinde etkili olan amiller arasında şairin yaptığı evliliklerin, yaşadığı çevrenin sözelimi Bebek'teki Pembe Yalı olarak isimlendirilen yalının da bulunduğunu ifade etmiştir. Aynı bölümde, dönemin idari, içtimai ve de bürokratik aksaklıklarının hem eserlerinde hem de bizzat Hâmid'in birçok farklı yerde icra ettiği memurluk vazifelerinde de görülebileceğine değinmiştir.

Söz konusu bölümde yazar, ömrünün büyük bir kısmını farklı coğrafyalarda önemli görevlerde geçiren şairin her şeye rağmen mensubu olduğu değerleri savunmaktan geri durmadığı tespitinde de bulunmuştur. *Ayrıca mektupları ve hatıraları dikkatlice incelendiğinde Hâmid'in Batı'yı körü körüne taklit etmediği, mensubu olduğu doğu toplumunun değerlerini savunmaktan bir an olsun geri durmadığı anlaşılacaktır. 14 Haziran 1913'te Türk Yurdu dergisine gönderdiği mektubunda "Aktarı-ı İslâmiyyeden nâil olageldiğimiz teveccühle, maddî, manevî ianeler, imdadlar hep islamiyetimizden dolaydır* (Bingöl, 2020: 13).

Ulaş Bingöl, şairin bir yandan Fransız romantiklerinin tesirinde kaldığını bir yandan da kendine ait bir üslubu ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Bölümün devamında Hâmid'in ömrünün büyük bir kısmını önemli memurluklarda geçirmesi ve çok fazla imkâna sahip olmasına karşın maddi

sıkıntılarının hayatı boyunca şairin peşini bırakmadığını belirtmiştir. Şairin hayatı boyunca sıkıntı çekmesini II. Abdülhamid yönetiminin istibdatlarına bağlayanların aksine yazar, bu sıkıntılarının tek müsebbibi olarak Hâmid'in düzensiz ve savruk hayatından dolayı kendisi olduğunu ifade etmiştir.. Yazar, şairin ömrünün sonlarına doğru İstanbul'a geldiğini ve burada vazgeçemediği edebiyatla meşgul olduğunu ve Hâmid'in hayatı boyunca iki şeyden vazgeçmediğini; birincisinin edebiyat, ikincisinin ise kadın olduğunu zikretmiştir.

Eserinin II. Bölümünde, yerli ve yabancı birçok düşünürün deha tanımlamalarından, deha'nın tarihçesi, özellikle Batı düşüncesinde deha ve de dâhiliğin gelişim sürecinden bahsedilmiştir. Söz konusu bölümde Bingöl, birçok yabancı düşünürün deha hakkındaki görüşlerine değinmiş ve de bu düşüncelerin bir değerlendirmesini yapmıştır. Bölümün devamında *Dehann Özellikleri* ve *Deha Estetiği* gibi başlıklarla deha konusunu teferruatlı bir şekilde ele alan yazar, dehanın özelliklerinin belirlenmesinin güç bir durum teşkil ettiğini, buna karşın bazı çıkarımlarda bulunmanın mümkün olduğunu belirtmiştir.

Abdülhak Hâmid'in Muhayyilesi ve Eserlerinde Öne Çıkan İmgeler adlı III. bölümde yazar, 18. yüzyıla kadar deha ile muhayyilenin benzer yetiler olarak düşünüldüğünü ancak sonraki dönemlerde birbirinden farklı yönlerinin olduğunu ifade etmiştir. Muhayyile ve dehanın birbiri ile olan bağlantısına değinen Bingöl, muhayyilenin anlaşılmadan dehanın anlaşılmayacağını ifade etmiştir. Bu durumdan hareketle muhayyile kavramını tanımlamaya çalışanların bu noktada yaşadığı problemleri, yine onların söz konusu kavramı ele alış biçimlerine bağlamıştır. *Sanat, felsefe, psikoloji, din gibi alanların ortak kavramlarından olan muhayyile, tanımlanmaktan ziyade betimlemeyi gerektirir. Ancak betimleyerek muhayyilenin işleyişini kavrayabiliriz ve muhayyileden doğan imgelerin yapısını anlayabiliriz.* (Bingöl, 2020: 94).

Muhayyilenin; düş, hülya, rüya ve tahayyül gibi kavramlarla karıştırıldığını belirten yazar, bu kavramlar arasında bazı benzerliklerin olduğunu, söz konusu kavramların birbirleriyle sıkı ilgilerinin bulunduğunu belirtmekle birlikte tamamen aynı olmadığını da vurgulamıştır. Muhayyile denildiğinde sanatın ilk olarak akla geldiğine fakat zanaatta de muhayyilenin şekillendirici bir rolünün olduğunu ifade etmiştir. Ortak yönlerinin olduğunu zikreden yazar, sanatsal muhayyilede estetiğin; zanaata dair olan muhayyilede ise daha çok günlük pratiklerin ön planda olduğunu vurgulamıştır.

Yazar, insanî muhayyilenin muhtelif türlerinin olduğunu, bunların da belleksel muhayyile, yaratıcı ve ozansal muhayyile olarak ifade edilebileceğine değinmiştir. Bölümün devamında, muhayyile birçok farklı disiplin açısından ele alınmıştır. Muhayyileyi felsefî açıdan ele alan Bingöl, söz konusu bölümde Farabî, Muhiddin ibnü'l-Arabî, İbn-i Sina, el-Kindi gibi İslam medeniyetinin önemli filozoflarıyla birlikte Platon, Francis Bacon Thomas Hobbes, Descartes, Spinoza, John Locke, George Berkeley, David Hume, Adam Smith, Jean Paul Sartre gibi Batı medeniyetinin teşekkülünde önemli rol oynayan filozofların da

görüşlerinden faydalanarak değerlendirmiştir. *Felsefede genel anlamda muhayyile zihinsel bir yeti olarak görülmüş ve mantıksal karar veren akıldan ayrı ele alınmıştır. Birbirinden farklı eserler ortaya konulsa da genel anlamda felsefede muhayyilenin insan varlığının ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmıştır.*(Bingöl, 2020: 95). çıkarımında bulunmuştur. III. bölümün devamında, muhayyile kavramı felsefe, psikanaliz, estetik gibi farklı disiplinler açısından ele alınmıştır.

Bingöl, Abdülhak Hâmid'in Muhayyilesi Üzerinde Etkili Olan Unsurlar başlığı altında Kalıtım, Eğitim, Kültürel ve Toplumsal Etkiler, Etkilendiği Şahsiyetler, Birtakım Yaşantılar, Abdülhak Hâmid'in Yaratıcı Muhayyilesi, Abdülhak Hâmid'in Romantik Muhayyilesi, Abdülhak Hâmid'in Tarihsel Muhayyilesi'ni değerlendirmiştir.

Bölümün devamında yazar, İmge Kavramı ve Abdülhak Hâmid'in Eserlerinde Öne Çıkan İmgeler adlı başlık altında imge kavramına değinmiştir. Yazar bu başlık altında öncelikle sanatın tarihsel serüveninde sanatçıların yeni imgeler türettiğine ya da var olan imgelerin anlam dünyalarını genişlettiklerine tanık olunduğunu ifade etmiştir. Oluşturulan imgelerin ise oluşturuldukları toplumların dini, tarihi, mitolojik ve daha birçok alanda vesikası olarak görülebileceğini vurgulamıştır. Abdülhak Hâmid'in deha olarak görülmesinde sanatçının kullandığı imgelerin büyük bir etkisinin olduğunu zikreden Bingöl, özellikle Servet-i Fünûn döneminde kullanılan imgelerin üzerinde Hâmid'in imge dünyasının önemli bir tesiri olduğunu ifade etmekle birlikte Hâmid'in söz konusu tesirinin anlaşılması için bu imgelerin tetkik edilmesi gerekliliğine de değinmiştir.

İmgeyi *en genel anlamıyla dış dünyadaki herhangi bir şeyin zihindeki yansıması veya tasarımıdır. Başka bir ifadeyle insan zihnine yerleşen bir nesne, bir kavram, bir olay veya durumun görünüm kazanması* (Bingöl, 2020: 194). olarak ifade eden yazar, devamında muhayyilenin de her türlü imgenin membanı teşkil ettiğini belirtmiştir. İmgenin çoğunlukla psikolojinin yoğunlaştığı bir alan olduğunu fakat bütün sosyal bilimlerin bir biçimde imge ile ilişkilendirildiğini değinmiştir. İmgenin insanlık tarihi kadar eski olması, birçok farklı alanla yakın temasta bulunmasının bir nedeni olarak da belirtilmiştir. İkon ve simgenin imge ile karıştırıldığını hatta birçok bilimsel eserde birbirinin yerine kullanıldığını ifade eden yazar, bu kavramların arasında farklı nüansların olduğunu da belirtmiştir. Bu noktadan hareketle gerçekliğin imgenin kaynağı olmakla birlikte imgenin yer yer gerçeklikten kopma eğilimi gösterdiğinin de altı çizilmiştir.

Bingöl, bir sanat eserinin tamamıyla imgeden oluşmadığını fakat sanat eserinde kullanılan birçok unsurun imgelerin etrafında toplanarak eserin anlam dünyasını zenginleştirdiğine değinmiştir. Her sanatın kendi varlığına uygun bir biçimde imgeler gerektirdiğine de değinen yazar, imge sayesinde asıl amaçlananın sanatsal bir forma ulaşabileceğini de ifade etmiştir. İmgelerin, şairin iç aleminde dünyaya olan bakışının da bir temsili olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu bölümün son ana başlığı olarak, Abdülhak Hâmid'in Eserlerinde

Öne Çıkan İmgeler ele alınmıştır. Yazar, Hâmid'in eserlerinde öne çıkan imgeleri örneklerle şu şekilde sıralamıştır: Mezar (Makber/Medfen), Ölüm, Allah (Tanrı), Melek, Kadın, Vatan, Deniz, Dağ, Ay, Güneş, Yıldız ve Gezegen, Kuş, Beyaz Karanlık (Nûr-ı Siyah, Zulmet-i Beyza), Volkan, Ejderha, Gölge (Zill/Sâye), Ses, Pencere, Taç.

Eserinin IV. Bölümünde Bingöl, Hâmid'in edebiyat camiasında ortaya çıkış serüveni ve Şâir-i A'zam/Dâhi- A'zam'ın doğuşundan bahsetmiştir. Yazar hem kendi döneminde hem de sonraki dönemlerde birçok gazete ve dergideki tartışmalara ve yazılara konu olan Hâmid'in basında ilgi odağı haline geldiğini çeşitli örneklerle göstermiştir. Hâmid'in basında ilgi odağı haline gelmesini edebî tartışmaların, dönemin önemli gazete ve dergilerinde cereyan etmesine bağlayan yazar, bu ilgi ve alakanın Servet-i Fünûn, Milli Edebiyat ve Cumhuriyet Döneminde de sürdüğünü belirtmiştir.

Aynı zamanda söz konusu ilginin sadece yerli basında değil yabancı basında da kısmen görüldüğü ifade edilmiştir. Bölümün devamında, yerli ve yabancı basında şairin konu olduğu bazı makale ve yazıların isimleri zikredilmekle birlikte şair hakkında özel sayı yayımlayan dergilerin bir kısmı hakkında da okuyucuya bilgi verilmiştir. Basında Hâmid'e olan ilginin bunlarla sınırlı olmadığı da belirtilmiştir. Bingöl, Hâmid'in Dâhi-i A'zâm unvanını almasında Samipaşazâde Sezaî'den başlamak üzere, Recaizâde Mahmut Ekrem, Süleyman Nâzif gibi pek çok önemli şahsiyetin şair hakkındaki düşüncelerinin etkili olduğuna değinmiştir.

Yazar; Hâmid'in, Makber ve diğer eserlerinin yapısı, Ta'lim-i Edebiyat için yazdığı şiir, kapalı bir dil kullandığının düşünülmesi, Batı taklitçiliği, bazı eserlerinde sözgelimi: Kahpe Yahut Bir Sefilenin Hasbîhâli, Divaneliklerim Yahut Belde'de gayr-i ahlâki konulara yer verdiğinin düşünülmesi, siyasi çizgisinin tam olarak belli olmaması gibi sebeplerden dolayı eleştirilere maruz kaldığını ifade etmiştir.

Bingöl, eserinin V. Bölümünde Abdülhak Hâmid'in dehası hakkında okuyucuya bilgi vermekle birlikte Abdülhak Hâmid'in deha olup olmadığının belirlenebilmesi için onun yaptığı yeniliklere bakmanın gerekliliğini ifade etmiştir. Yazar, Hâmid'in şekil ve içerik yönüyle kendinden öncekilerden ayrılan bir anlayışa sahip olduğunu ve bu anlayışın ortaya çıkarılabilmesi için kendinden öncekilere kıyasla daha müsait bir ortam bulduğunu belirtmiştir. Hâmid'in tabiatı ele alış biçimi, makber şiirinin mukaddimesi; Türk edebiyatını Romantizm, Empresyonizm gibi Batılı sanat akımlarıyla tanıştırmış olması, piyeslerinde verdiği mesajlar ve bu yolla politik edebiyat türünün gelişmesine katkıda bulunması onun yenilikçi ruhunun bir göstergesi olarak görülmüştür.

Abdülhak Hâmid'in Türk Edebiyatına Tesiri başlığı altında yazar, Hâmid'in tesirinde kalan çok fazla şahsiyet olduğunu ve bunların hepsinin üzerinde durmanın farklı bir çalışma konusu teşkil edeceğini ifade etmiştir. Hâmid'in tesirinin sadece belirli kişiler üzerinde değil bir devrin bütün bir sanat algısı ve tefekküründe görülebileceğini ifade edilmiştir. Abdülhak Hâmid'in her

yönüyle yenilik arzusu taşıyanlara öncü olduğu ve onları yenilik yapma yolunda da cesaretlendirdiği belirtilmiştir.

Hâmid'in, Rezaizâde Mahmut Ekrem ile birlikte Servet-i Fünûn edebiyatçılarını en çok etkileyen iki şahsiyetten biri olduğu ifade edilmiştir. Bu edebi hareket üzerinde özellikle tabiat ve kadın algısında Hâmid'in büyük bir etkisinin görüldüğü belirtilmiştir. Bingöl, onları etkilemekle birlikte onların sanat anlayışı ile Hâmid'in sanatı arasında ciddi bir ayrımın olduğunu, onların her yönüyle mükemmeliyetçi olduklarını ve Hâmid'in eserlerinde görülen ve kendisinin ruh halini yansıtan düzensizliğin ve savrukluğun onların eserlerinde görülmediğinin de altını çizmiştir.

Birçok eserde en büyük müceddid olarak tanıtıldığını ancak Hâmid'in sanatından ziyade tesirinin daha büyük olduğunu ifade eden yazar, Hâmid'in yenilikçi adımlarının Türk Edebiyatının köklü estetik temellerini sarstığını da ifade etmiştir. Namık Kemal ve Rezaizâde Mahmut Ekrem'den etkilenirken onları da etkilediğini çeşitli şiir örnekleriyle belirtmiştir. Yazar, ayrıca Servet-i Fünûn Edebiyatının iki büyük şairi Tevfik Fikret ve Cenap Şehabettin'in de özellikle imge, zıtlıkların bir arada kullanılması ve felsefi sorgulamalar bağlamında Hâmid'in tesirinde kaldığına değinmiştir.

Bingöl, bölümün devamında Hâmid'in tesirinde kalan şahsiyetleri müstakil başlıklar altında şiir örnekleriyle ele almıştır. Yazar; Faik Ali, Süleyman Nazif, Rıza Tevfik, Ali Ekrem, Celal Sahir, Abdülhalim Memduh, Menemenlizade Mehmet Tahir, İsmail Safa, Nigâr Hanım, Florinalı Nazım ve diğer şahsiyetlere de bu başlık altında yer vermiştir.

Abdülhak Hâmid Bir Deha Mıdır? başlığı altında ise Hâmid'i taklitçi bir deha olarak değerlendirmenin mümkün olabileceğini belirtilmiştir. Fakat birçok kişinin onu yaratıcı deha olarak gördüğüne de değinilmiştir. Bingöl, onu deha olarak kabul etmeyenlerin de bulunduğunu zikretmekle birlikte deha olarak görülmesinde en büyük payın ona hayranlık duyanların olduğunu ifade etmiştir. Cumhuriyeti kuran kadrolar arasında Hâmid'in hayranlarının fazla olduğunu ve bu dönemde el üstünde tutulmasının sebebinin modern hayata uyum endişesinin olduğunu belirten yazar, Cumhuriyetin ilkeleri ve Hâmid'in eserlerinde işlediği konular arasında ciddi benzerlikler olduğunu da altını çizmiştir.

Yazara göre Hâmid'in Deha olarak görülmemesinin sebeplerinden biri mükemmeliyet derecesine ulaşmış parçaların çok az olmasıdır. Yazar, aynı zamanda en çok övülen yönü olan kaide ve kurallara uymamasını da bunun temel sebebi olarak görmüştür. Deha hakkında fikir belirtmeyenler ve bunun gereksiz olduğunu düşünenlerin de bulunduğunu ifade eden yazar, bu konuda çelişkili görüşlerin de olduğuna değinmiştir. Sonuç kısmında yazar, Hâmid'in dahi olarak tartışılmasının sebebinin edebi bir deha olarak algılanmasına bağlamıştır. Son olarak yazar, tartışmaların özellikle de birbirine zıt fikirler beyan eden tartışmaların ortaya çıkmasının sebebinin eserlerinin tetkik edilmemesine bağlamıştır. Yenilik yapma ve yıkıcı davranma yönlerinin deha

olmaya yaklaştığını belirtmekle birlikte bu etkinin lokal kaldığının da altını çizmiştir. Uzun emekler sonucunda vücuda gelen bu kıymetli eserin özellikle Hâmîd üzerine yapılmış olan çalışmalarla birlikte önemli bir boşluğu dolduracağı fikrindeyiz. Bundan sonra yapılacak olan araştırmalar için de bir başucu kitabı niteliğinde olan eserin yazarı Dr. Ulaş Bingöl'ü tebrik eder ilim camiasına hayırlı olmasını dileriz.